

INLEDNING

Sannerligen, jag säger er: den som hör mitt ord och tror på honom som har sänt mig, han har evigt liv. Han faller inte under domen, utan har övergått från döden till livet.¹

Två företeelser är universella i mänskligheten och genom tiderna: kärleken och döden. Kärleken har den fördelen – för tänkare och diktare – att man kan tala om den utifrån egen erfarenhet. Ingen kommer tillbaka från döden för att dikta eller undervisa. Hur vi än förhåller oss till den är den rent empiriskt talat ett svart hål, en port som öppnar ut mot det totalt okända eller kanske ingenting. Döden är vår andra gräns (den första är födelsen, som väcker frågor som speglar dem omkring döden: var kommer vi ifrån, fanns vi före födelsen? Och födelsen uppvisar gemensamma drag med döden: utstötande ur en tillvaro och inträde i något helt okänt).

I vårt samtida västerländska samhälle, som stimulerat av sina ofantliga framgångar i det vetenskapliga vill ta upp alla utmaningar och övervinna varje begränsning, behandlas döden på ett tvetydigt och osäkert vis.

Å ena sidan lyfter man fram den, å andra sidan döljer man den. Å ena sidan ägnar man sig mer än någonsin åt de döende, å andra sidan är det nästan tabubelagt att tala om vad som väntar dem. Teve och tidningar visar dagligen döden i bild. Filmer, datorspel och böcker av ett visst slag har döden och dödandet som centrum, nästan som sin raison d'être. Döden, liksom sexualiteten, står naken på torget, ingen kan slippa att se den och höra om den (de två är förresten förknippade på många sätt).

Men det är alltid en abstrakt, opersonlig död, ofta våldsam. En död i familjen, i byn eller kvarteret är inte längre något man har ett naturligt förhållande till, och man försöker så länge som möjligt undvika att tala om det alla vet: den sjuke skall dö. Åldrandet och döden upplevs som kränkande och skrämmande, något privat. Sorg och lidande har ingen självklar plats i vårt samhälle, i motsats till styrka, skönhet och livskraft.

Döden är en ovälkommen gäst som påminner oss om vår hjälplöshet och begränsning. Frågan om eutanasi rotar sig därför i sitt moderna sammanhang

¹ Joh 5:24

delvis i en vilja att behärska, själv ta initiativet – inte bara att undvika förnedrande lidande, utan också att själv kalla på döden i stället för att vänta på den. ”Jag bestämmer” – också när det bara är en illusion, eftersom jag inte skulle dö alls om jag verkligen kunde bestämma.

Samtidigt behandlas döden ofta bara som ett blankt faktum, utan att man ställer sig frågan vad den leder till, vad dess innebörd är för livet – det är en ”privatsak”, något man inte kan diskutera, på nytt i likhet med sexualiteten.

Men meningen med livet, som framställs som det högsta goda, är i högsta grad avhängig meningen med döden. Om döden är meningslös riskerar livet också att vara det. Om man upplever beroende och mentalt förminskande som förnedrande, vad har det egentligen för konsekvenser för synen på de svaga som nu lever – på handikappade, senila och andra?

Idag förnekas det allmänt finnas en underjordisk kanal mellan föraktet för svaghet eller brist i levande människor och viljan att själv inte utsätta sig för denna ”förnedring” – men det gör det. Vi har redan fått förvarningar i den moderna historien om hur svaga slussportarna som håller den stängd kan vara.

Livet reduceras till en snabbt utslocknande gnista av kraft och förmåga mellan två mörker om vi inte på något sätt kan finna hopp om att det är starkare än döden. Västerlandet i revolt mot sitt kristna arv vänder sig i jakt på ett sådant hopp till teorier om själavandring eller gnostiska läror om själens befrielse, men sådana föreställningar kommer inte utan bagage.

Själavandringen stänger universum och begränsar människans liv till en form av det kretslopp vi kan observera i naturen – en rimlig tanke, men tröstlös. De gnostiska läroarna för alltid med sig ett latent förakt för kroppen och materien och en viss elitism (”vi som vet och förstår”). Döden blir i det ena fallet en metamorfos, i det andra en befrielse.

Båda uppfattningarna har producerat hållbara argument och ädla förespråkare, men de står inför döden – det svarta hålet – lika nakna som den kristna tron med sin uppståndelsetro. Om döden vet vi ingenting. Vi kan bara tro.

Det är anmärkningsvärt att den mest vidspridda symbolen för den kristna tron – korset – är just symbolen för en grym och våldsam död. Ingenting kan vara mera talande om kristendomens syntes, hur tron på Kristus binder samman livet och döden och låter dem spegla varandra.

Jesu död är den grymmaste man kan tänka sig. Inte därför att Jesus led mer än någon annan – hans lidande var relativt kort och han dog snabbt. Men

avrättningsmetoden var inte bara grym och smärtsam, utan också höljd i vanära och orenhet. Jesus dör på botten av människoexistensen. Han är ensam, misslyckad, föraktad, plågad, utskrattad och övergiven. Hans ord och hans lära har skingrats, hans liv har gjorts lika betydelselöst som dammet som yr på landsvägen.

Detta är ont nog i sig, men det skall sättas vid sidan av vad Jesus enligt egen uppgift och kyrkans tro är: en verkligt levande människa, den ende verkligt levande människan. ”Vi lever inom döden och våra ögon är vana vid gravens mörker.”² ”Under sin jordiska tillvaro var Kristus den ende som var fullkomligt levande, med ett rent liv utan minsta spår av död eller den minsta skugga.” Att som verkligt levande träda in i döden är något vars hemskhet ligger bortom vår föreställningsförmåga. Lägg till detta medvetandet om att ha ett budskap, en uppgift som Gud själv anförtrott en, och den fruktansvärda kontrasten framgår tydligt.

Jämförelsen med Sokrates som Oscar Cullmann analyserar i sin artikel är verkligen slående. Sokrates är människan på höjden av sin storhet – välavvägd, lugn, intelligent och suverän inför det orättvisa slutet. Jesus är människan på botten av sin ringhet – ångestfull, orolig, utan ord, en leksak för bödlarna.

Men Sokrates älskar inte denna världen och människorna, han älskar sanningen så som han uppfattar den och väntar sig lugnt att han skall befrias genom döden till en bättre existens som ren själ. Jesus älskar människorna med ”dåraktig kärlek” och vet precis vad det är han går igenom: syndens fruktansvärda lön, separationen från Gud. Han vill inte lämna världen. Döden är en fiende, inte en vän, och fienden måste på något vis övervinnas om han inte kan undvikas.

Jesus står inför en fruktansvärd tvekamp. Sokrates står inför ett obehagligt besök hos en särskild sorts kirurg, från vars klinik han kommer att komma ut lättad och befriad.

De kristnas övertygelse om uppståndelsen gör hela skillnaden, för om Jesus inte har uppstått från de döda är vi sannerligen de ömkligaste bland människor (1 Kor 15:14) och gjorde alla bättre i att snabbt bli till stoiker eller platonister. Men vi tror att Kristus är uppstånden. Genom uppståndelsen förändras hela vår uppfattning om döden och även om livet.

² Clément

Detta kan inte nog understrykas. Om många idag vänder sig till andra läror kan vi bara beklaga det – ur kristen synvinkel sett är det en återgång till antikens pluralistiska, tröstlösa samhälle, där ädla och goda människor kunde uppstå, men där också stor likgiltighet inför nästan och de svaga och utsatta hörde till normen och döden kastade sin skugga över allting. För oss har den skuggan drivits bort av uppståndelsens ljus.

Utan hopp om uppståndelsen väcker döden skräck eller resignation, men Kristus har brutit dess udd (1 Kor 15:55) och utplånat fruktan för intigheten: ”Genom sin död har han befriat alla dem som genom sin fruktan för döden varit slavar hela sitt liv” (Heb 2:14-15).

Detta ”slaveri” återspeglas just i den frenetiska jakten på upplevelser, rikedomar, självförverkligande och ”lycka” som präglar vårt nutida samhälle. Inte därför att det är fel att vilja uppleva, äga, förverkliga sig själv och vara lycklig, utan därför att vi söker allt detta på fel ställe, i sådant som glider ur händerna på oss. Jesus dog i övertygelsen om att den gemenskap han hade med Fadern aldrig skulle upphöra, även om den tycktes göra det (Matt 27:46). I denna gemenskap var hans liv, hans skatt, hans förverkligande och hans lycka. Och den visade sig starkare än döden – han uppstod i kraft av kärleken som band honom till den evigt trogne Fadern.

Hela Gamla och Nya testamentet sammanfattas i detta. Det är Guds absoluta trofasthet och föreningen med Gud som är sådan att ingenting – inte änglar, inte andemakter, inte det som kommer eller det som varit, inte någonting i höjden eller djupet – kan bryta den (Rom 8:38-30).

Om vi lever i gemenskap med Kristus blir alltså döden till ett tecken, ett språk med vilket vi kan ge uttryck för ett fullkomligt självöverlåtande, såsom martyrer och vittnen har gjort i alla tider. Jesus visar oss en lag som för övrigt finns i naturen (men vars fulla betydelse människans förstånd inte kunde utforska utan uppenbarelsens hjälp), nämligen vetekornets lag. ”Om inte vetekornet faller i jorden och dör förblir det ett ensamt korn” (Joh 12:24).

Men det är inte en lag som man kan lägga på minnet för den dag då man skall gå hädan. Att dö är aldrig lätt. Varje avstående, varje avhändande i livet är en förberedelse för döden. En människa som har levt för sig själv, velat smaka på allt, gett ifrån sig så lite som möjligt och gjort sig själv till centrum för sin tillvaro kan inte plötsligt hämta tröst i vetekornets lag när Skördemannens skugga faller över henne.

De tidiga kyrkofäderna uppmanade till att ”minnas döden” utan uppehåll, ständigt bevara i medvetet sinne den gräns vi obönhörligt närmar oss och som relativiserar alla våra vinster och förluster i världen. De som har gjort detta till en vana vet vilken renande verkan det har på sinnet.

I Jesu efterföljd kan vi alltså betrakta livet som en förberedelse för döden och döden som en förberedelse för livet. Vi behöver inte klänga oss fast vid det vi har och vi behöver inte hävda vår patetiska ”rätt” till att själva bestämma hur och när vi skall dö. Den Gud vi från omvändelsens dag till slutet strävar efter att ta emot och förena oss med tar hand om allt det där. Vi kanske kommer att sluta i en rullstol, med förvirrad blick och osammanhängande tal, inkontinent och hjälplös – men precis som med de förståndshandikappade är då vår själ dold hos Gud, vilande i hans närvaro, skådande hans skönhet.

Den verkliga döden är ju faktiskt att vägra att dö – att klamra sig fast vid sin ”rätt”, vid sin egen betydelse och den ”rikedom” vi tror oss besitta när vi under några flyktiga år är unga, vackra eller framgångsrika. Korset och uppståndelsen, livets strålgans och det svarta hålet är på ett gåtfullt vis aspekter av samma verklighet som omfattar och förenar allting.

Den sokratiska uppdelningen i själ och kropp, materie och ande, faller då undan och med den grunden för hans ädla sinnesro inför den annalkande döden. Döden förstör och väcker därför ångest, men Guds kärlek är starkare och väcker därför hopp och tillit.

Här kan vi tydligt se skillnaden mellan kyrkans uppfattning och det omgivande samhällets. Döden omfattas med realism i kyrkan. Den är förskräcklig och man kan inte vänta sig att varje människa lyckas uppnå Sokrates nivå, vilket är just svagheten med alla vishetsläror. Sanningen om döden måste vara tillgänglig alla människor för att kunna ge kraft och tröst, och filosofins attityd är reserverad för några få.

Kristus dog med ett skrik. Ingen som lidit, torterats och blivit bortglömd i fängelsehålor eller läger kan missta sig på detta: Jesus från Nasaret var en av dem, en av dem som legat på botten av människosamhället och upplevt dess hån och brutalitet. Kristus har upplevt döden sådan som den är för människan när den är som värst.

Det är det som gör den kristne – i synnerhet den förtryckte och plågade – i stånd att i sin tur betrakta döden direkt. Det finns ingenting bortom detta – om

detta kan bli till en port mot livet finns det ingenting som kan motstå livets kraft. Detta är det yttersta.

Döden upplyses av hopp. Livet fortsätter. Vårt eget sista skrik kanske blir fruktansvärt, sönderslitande, om vi har klängt oss fast vid allt det vi är och äger när döden kommer. Ändå finns det hopp före och efter detta fastklamrande, som i vissa fall kanske är mera reflexartat än viljestyrt, och den förfärliga gestalten antar en annan och oväntad skepnad när vi väl har släppt efter. Livet upphör inte, det förvandlas.

Det som utgör förbindelsen mellan livet före och efter döden är den grad av helighet, det vill säga gemenskap med Gud som vi har uppnått. Det eviga livet är ju inte annat än detta: att vara helig, full av den helige Ande. Anden tar vi emot på vår dopdag, och livet är en lång träningsperiod i uttömmande och mottagande som döden accelererar och fullkomnar.

Det är också därför som vi under livets lopp långsamt bygger upp en tillit till Gud som tar stinget ur döden. Hur skulle vi kunna säga något så djärvt som ”död, var är din udd?” om vi inte hyste en tilltagande tillit till att Gud är och förblir absolut pålitlig (1 Kor 15:55)?

Döden omfattas av livet när livet är fullkomligt självutgivande.³ Allting fylls av Kristi ljus och ropet som bryter tystnaden vid slutet av påskvakan fyller universum: ”Kristus är uppstånden – han är sannerligen uppstånden!”

Människan har i alla tider kunnat se spåren av hur allting är uppbyggt i dödens och gravens mysterium, men det är enbart uppståndelsen som avslöjar det för vilket Gud skapade allting i begynnelsen, den hemlighet vi alla en dag skall ta del av.

Johannes Sandgren

Aktuella artiklar:

France Quéré, *martyrium*

Olivier Clément, ”*Det är fullbordat*”

Pierre Struve, *Dödens mysterium*

Francois-Xavier Durrwell, *Döden, sonens mysterium*

³ Rey

Bernard Rey, "*Jesus har övervunnit döden*" – tror vi verkligen det?

Oscar Cullman, *Kroppens uppståndelse eller själens odödlighet?*